

УДК. 340.141

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ СУДАХ ВОЛОСЬКОГО ПРАВА (XIV–XVIII ст.)

Р. Шандра

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна
e-mail: shandrroman@gmail.com*

Досліджено особливості процесу доказування у сільських судах волоського права, що діяли на західноукраїнських землях у XIV–XVIII ст. Розглянуто окремі джерела доказів, з'ясовано коло суб'єктів, на яких було покладено обов'язок доказування. Зроблено порівняння цього процесу із процесом доказування у копних судах.

Ключові слова: суд волоського права, копний суд, західноукраїнські землі, доказування, докази.

Для сучасної історико-правової науки є важливим дослідження української правової традиції. Особливу увагу варто звернути на діяльність судів звичаєвого права, які мали багатий правовий досвід та користувалися повагою сільського населення. Не були винятком і сільські суди волоського права, в яких процес доказування базувався на складній системі правових звичаїв, а головною метою судочинства було відновлення справедливості та забезпечення миру у суспільстві.

Окремі аспекти процесу доказування у західноукраїнських судах волоського права було висвітлено раніше у І. Бойка, В. Гончаренка, Ю. Гошка, В. Інкіна, К. Кадлеця, С. Макарчука та інших учених. Однак, окремого історико-правового дослідження цієї проблеми не було.

Метою статті є дослідження особливостей процесу доказування у сільських судах волоського права та його впливу на правову традицію українського народу.

Докази мали важливе значення на всіх стадіях судового процесу за волоським правом¹. Серед джерел доказування в архівних матеріалах найчастіше трапляються пояснення сторін, покази свідків, присяга, особисте зізнання обвинуваченого, покази, одержані завдяки застосуванню «інквізиції» (тортур), ордалії (суд Божий), документальні та речові докази тощо. Незалежно від того, яку розглядали справу – цивільну чи кримінальну – під час її розгляду однаково використовували усі ці види доказів, оскільки поділу судового процесу на кримінальний та цивільний не було.

Процес доказування розпочинався з процедури подання позову, яка була чітко регламентована звичаєвим правом. Одним зі способів подання позову було так зване «поволання»². Його застосовували селяни не лише для повідомлення про злочин, а як

¹ Найнижчою інстанцією серед судів волоського права був сільський суд, який очолював голова «волоського» села (так звані «кнезом») одноосібно, або за участю присяжних і громади. Наступною ланкою був суд окружного сільського адміністратора (крайника, воєводи тощо) у межах так званої країни (адміністративного, господарського, судового та податкового округу, до складу якого входило декілька сіл волоського права). Найвищою інстанцією вважали зборовий (окружний) суд (суд групи сільських громад, що належали до одного сільського округу).

² Поволання за своєю правовою природою було модифікацією «закличу» – правового звичаю, що був визначений у ст.ст. 32 та 34 Поширеної редакції «Руської Правди». У випадку викрадення чи зникнення залежного селянина (холопа), коня, зброї, одягу чи іншого майна потерпілий оголошував про це на торжищі, описуючи характерні риси, ознаки, особливості вкраденого. Якщо протягом трьох днів після оголошення вкрадене знаходили у кого-небудь, то його вважали злодієм. Він повинен був повернути річ власникові і сплатити виру (штраф), або довести свою невинність за допомогою процедури зводу.

публічний протест проти будь-яких незаконних дій. Потерпіла особа «*кричала на гвалт*», тобто привселюдно повідомляла про вчинення правопорушення. Цей звичай існував та застосовувався навіть у XVIII ст., що пояснювалося переважуючою усною формою судового процесу та потребою залучення максимальної кількості свідків.

Найчастіше поволення використовували як спосіб сповіщення суспільства про вчинене вбивство або вбивць. Якщо обставини вбивства були невідомі, то поволення застосовували для отримання інформації про вчинений злочин від усіх присутніх [1, с. 390; 2, с. 93]. Їх закликали до збирання доказів по справі та вчинення всіх можливих дій для розшуку злочинця [3, с. 540].

Цікавий випадок застосування поволення описує Ю. Гошко у своїй книзі «Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст.». У 1674 р. Анна Звірська звернулася до зборового суду зі скаргою на П. Кубика про те, що він «ходив за нею» протягом п'яти років, обіцяв одружитися, а згодом одружився з іншою, незважаючи на спільну дитину. На суді П. Кубик стверджував, що це не його дитина, що вона «сама за ним ходила, чіплялась до нього» і тому він з нею не одружився. А. Звірська заявила, що коли він одружувався, вона двічі «кричала на гвалт», й обидва рази удень. Як було з'ясовано судом, під час застосування нею процедури поволення були присутні свідки, які однак належно не відреагували. Як наслідок, зборовий суд ухвалив рішення, яким присудив відповідачеві 50 ударів мотузкою, 10 гривень штрафу, та зобов'язав сплатити позивачці на виховання дитини штраф – 5 грн, 2 півмірки жита та 2 півмірки гречки. А. Звірська за аморальну поведінку також була покарана 30 ударами мотузкою. Окрім цього, покарання було накладено на свідків, які бачили і чули, як Анна кричала на гвалт, проте не доповіли сільському уряду. Вони отримали по 30 ударів палицею [4, с. 252–253].

Наведені дані свідчать, що процедура «поволення» мала важливе юридичне значення. Представники громади, що бачили і чули як особа «*кричить на гвалт*», зобов'язані були вжити усіх можливих заходів для припинення протиправних дій. Щонайменше, вони зобов'язані були повідомити представника сільського уряду, який був наділений відповідними владними повноваженнями. У разі невиконання свідками цього обов'язку, вони несли відповідальність.

Селяни мали право самостійно звертатися з позовом, використовуючи процедуру поволення, особисто звернутися зі скаргою до сільського суду або оголосити скаргу на зборовому суді. Однак відомі випадки, коли селяни зверталися зі скаргою до королівських службовців (старост, возних тощо), а ті скеровували її за підвідомчістю до сільських судів [5, арк. 39–40]. Цей звичай доцільно розглядати як наслідок впливу феодального права на сільське судочинство.

Варто зазначити, що судовий процес у селах волоського права мав яскраво виражений змагальний характер. Саме на позивача покладено обов'язок довести вину відповідача, а відповідач повинен був довести свою невинуватість. Захищали свої права сторони перед судом особисто. Одним із засобів доказування вини або невинуватості були особисті пояснення сторін, з яких і починався судовий розгляд. Так, в архівних джерелах часто згадано, що суд спочатку «*в присутності людей віри гідних*» вислухав «*контрверсії*» (тобто пояснення) сторін [5, арк. 39–40]. Це означає, що як позивач, так і відповідач, мали право викласти своє судження щодо предмета спору, а суд зобов'язаний був їх вислухати.

Якщо пояснень сторін було недостатньо для ухвалення рішення у справі, то суд вимагав надання додаткових доказів. Важливим джерелом доказування у такому випадку були покази свідків, яких сторони залучали особисто [5, арк. 39–40], адже саме на них було покладено обов'язок доказування.

Свідком міг бути лише чоловік, який був повноправним членом громади. Показання жінки як свідка до уваги, переважно, не бралися [1, с. 397]. Це відрізняло суди волоського права від копних судів, де правомірними були визнані свідчення усіх людей незалежно від суспільного стану та статі. Для того, щоб бути свідком у копному суді, потрібно було мати постійне місце проживання та добру репутацію [6, с. 155].

Якщо обидві сторони викликали свідків, а їхні показання взаємно суперечили, то суд довіряв тій стороні, на користь якої свідчило більше свідків. До уваги також брали соціальний та правовий статус осіб, залучених у судовий процес як свідки. За однакової кількості свідків бралися до уваги свідчення тих осіб, чиє становище було вищим або які викликали більшу довіру. Якщо статус свідків був однаковим, а показання суперечливі, то суд міг взагалі не взяти їх до уваги [7, с. 127]. Отже, визнання доказів належними або неналежними стосувалися виняткової компетенції суду волоського права.

У разі відсутності свідків або недостатності одержаної від них доказової інформації, могли бути застосовані інші джерела доказів: присяга або показання, одержані під час тортур. Присягу могли приносити підозрюваний, потерпілий, а також інші члени громади. У писемних джерелах згадано багато випадків особистої присяги підозрюваних осіб. Так, у збірці документів Старосольського піджупницького суду згадується випадок, коли до сільського присяжного звернувся Мельник і повідомив, що у нього було викрадено кунтуш. Він попросив присяжного підійти до Бабія, якого він підозрював у крадіжці та зобов'язати його повернути крадене. Прийшовши до підозрюваного, присяжний вимагав у нього присягнути, що він не крав або ж повернути вкрадений кунтуш [8, арк. 101].

Якщо вина підозрюваного була доведена і було вирішене питання про призначення покарання, він мав право просити про його зменшення, посилаючись на певні пом'якшувальні обставини. Наявність таких обставин також могла бути доведена за допомогою присяги. Однак особа, яку визнано винною у вчиненні злочину, приносила присягу лише у тому випадку, коли злочин було вчинено нею вперше [1, с. 398].

Присягу активно застосовували сторони як доказ не лише у кримінальних, але й у цивільних справах. Так, крайницьким судом Розлуцької країни розглядали спір між Федьком Пахомичем та вдовою Марусею Хибавчихою. Згідно з фабулою справи, Іван Хибавчик (чоловік Марусі) придбав за 20 злотих чверть дворища ріллі у Ф. Пахомича. Оскільки оплату за договором купівлі-продажу проводили за участі Розлуцького крайника Петра Личковича, останнім було видано І. Хибавчику листа, що підтверджував факт проведення розрахунків. Після смерті І. Хибавчика Ф. Пахомич звернувся до Марусі з вимогою повернути йому продану земельну ділянку. Своєю вимогою він мотивував тим, що покійний І. Хибавчик не розрахувався з ним за землю.

На суді було встановлено, що після смерті чоловіка Маруся втратила лист, що підтверджував факт розрахунку за землю. Крайник, який виписав цього листа, помер ще до дня виникнення спору. Тому крайницький суд зобов'язав вдову та її малолітнього сина присягнути, що вони не мають боргу перед Пахомичем та вирішив залишити за ними землю. Рішення суду було підписане Розлуцьким крайником та головою с. Розлуч [5, арк. 330–331].

Під час вирішення цивільної справи присягу часто розглядали як вирішальний та незаперечний доказ. Так, між мешканцями с. Одрехова – Г. Скробатом та В. Сивиком – укладено угоду, згідно з якою В. Сивик зобов'язувався отримати в покупця з іншого села 9,5 талерів за проданого Г. Скробатом вола. В. Сивик,

отримавши гроші, відмовився їх повернути, мотивуючи це тим, що він їх згубив. Громада вирішила, що В. Сивик повинен присягнути на громадському суді. Якщо він присягне, то може повернути лише половину втрачених коштів. У разі відмови від присяги, йому необхідно повернути усю суму [4, с. 174, 239].

Отже, присяга була вагомим доказом як у цивільних, так і в кримінальних справах. Згідно зі звичаєвим правом, її вважали не менш вагомим доказом, ніж письмовий правостановлювальний документ.

Коли особистої присяги обвинуваченого було недостатньо, до судового процесу залучали так званих «співприсяжників» [10, с. 139]. Інститут співприсяжництва був характерним для судів волоського права Галичини, Буковини та Закарпаття. Його застосовували також села волоського права Молдавського князівства, князівств Трансільванії та Валахії. У разі подання позову, відповідач міг виправдатися, представивши дванадцять свідків, які присягали щодо його невинності. Позивач міг спростувати їхні свідчення, запропонувавши подвійну кількість свідків.

Максимальна кількість співприсяжників, яку допускали суди волоського права, відрізнялася залежно від правових звичаїв регіону. Так, кількість співприсяжників у судах волоського права Галичини не перевищувала семи осіб [11, с. 34–35], у волоських селах Молдавського князівства та Північної Буковини не перевищувала 48 осіб, тоді як в інших румунських князівствах (Валахія, Трансільванія) максимальна кількість співприсяжників могла становити 96 осіб [12, с. 512–513; 13, с. 231].

Співприсяжників доцільно відрізнити від присяжних. Присяжні були посадовими особами громадського уряду та здійснювали свої повноваження на постійній основі. Співприсяжники були свідками, які присягали з приводу відомих їм обставин спільно зі сторонами по справі.

Вони давали судові характеристику обвинуваченого, керуючись громадською думкою. З метою неупередженого розгляду та оцінки свідчень, сторони залишали місце розгляду справи на час виступу співприсяжників. Відомості, які вони повідомляли, могли стосуватися особи обвинуваченого, його поведінки, взаємовідносин з іншими членами громади тощо. Вони зазначали, що обвинувачений добре поводить себе в громаді і звітували про його поведінку за будь-який час його проживання у селі. Співприсяга часто була поєднана з порукою з боку родичів, сусідів, громади або громадського уряду [11, с. 34–35].

Цікавим є той факт, що інститут «співприсяжників» був відомий у давніші часи праву лангобардів³ та франків⁴. Співприсяжники свідчили про добре ім'я, незаплямовану репутацію тієї чи іншої особи, чистоту і правдивість її присяги тощо [14, с. 42, 69]. Як припускаємо, ті самі функції вони виконували і в західно-українських селах волоського права.

У прикарпатських селах волоського права траплявся ще один звичай, характерний для руського звичаєвого права – «звід». Процедура зводу визначалася статтями

³ Лангобарди – германське плем'я, яке у I ст. н. е. мешкало на лівому березі нижньої частини р. Ельби. Вони займали територію від Австрії до Центральної Італії. Частина лангобардів проживала на землях, що нині належать Хорватії. У 568 р. вони заснували королівство лангобардів у північній та центральній частинах Італії. Наприкінці VIII ст. через нечисленність лангобардів їхні землі завоювали франки на чолі з Карлом Великим. У IX ст. відбулася остаточна романізація лангобардів і вони стали однією з народностей, що сформували сучасну італійську націю.

⁴ Франки – загальна назва групи західногерманських племен, в яких були свої первісні поселення на правому березі нижнього й середнього Рейну, а також на узбережжі Північного моря. Наприкінці IV – початку V ст. значна частина франків переселилася на лівий берег нижнього Рейну та колонізувала територію на південь від Ла-Маншу до річки Сомми. Наприкінці V ст. на чолі з вождем Хлодвігом вони захопили територію Галлії. Засноване Хлодвігом королівство стало основою для формування Франції.

35–39 поширеної редакції Руської Правди. Її проводили з метою виявлення злодія та звільнення від відповідальності добросовісного володільця краденої речі. Впізнана потерпілим крадена річ була вагомим речовим доказом у справі. Тому особа, в якій її виявили, була зобов'язана довести свою невинуватість за допомогою «зводу».

Процедуру зводу проводили у такому порядку. Потерпілий, який знайшов свою річ, не міг одразу її повернути, а звертався до її володільця з вимогою: *«тіди на звід, де її взяв»*. Якщо володільць не був злодієм, він разом із позивачем йшов до тієї особи, в якій придбав украдену річ. Якщо злодія шукали в межах одного населеного пункту, то звід відбувався доти, поки не знаходили особу, яка не могла пояснити, як вкрадена річ опинилася у неї. Таку особу визнавали злодієм.

Якщо злодія слід було шукати за межами населеного пункту, «звід» вели лише до третьої особи. Вказана особа зобов'язана була відшкодувати власникові вартість речі і отримувала право продовжувати «звід». Якщо «звід» приводив до кордонів держави або коли добросовісний покупець не міг назвати особу, в якій крадену річ було придбано, він міг відвести від себе обвинувачення у крадіжці, виставивши свідків покупки або посадову особу, у присутності яких придбано спірне майно [15, с. 87].

Ось як описують випадок застосування «зводу» у судових книгах Самбірської економії. Власник вкраденої корови з с. Ільник (Ільницька країна), перебуваючи у селі Сторона, впізнав її на подвір'ї одного з місцевих жителів та звернувся до сільського суду. Обвинувачений селянин зізнався, що придбав корову в присутності місцевих селян та селян з с. Підбуж. Двоє з присутніх порадили йому заплатити за неї, оскільки продавець є надійною людиною. Враховуючи добросовісність обвинуваченого, суд вирішив залишити йому корову, а розшук продавця-злодія було покладено на осіб, які гарантували його надійність [16, арк. 75]. Так, звичаєве право передбачало відповідальність особи, яка поручилася за злочинця.

Важливим доказом по справі були сліди на дорозі. Якщо слід злочину був на території сільської громади, вона зобов'язувалась використати так зване «ведення (гоніння) сліду». Це була обов'язкова звичаєва норма відповідальності громади за вчинені на її території злочини. У випадку відмови від ведення сліду, громада була зобов'язана компенсувати збитки від злочину потерпілим. Здебільшого «вели слід» представники громади у складі присяжного, кількох громадських сторожів і обов'язково – потерпілого. Селяни вели слід до границі із земельним масивом сусідньої громади, де передавали його представникам останньої. Відмовою продовжувати вести слід громада, на територію якої він привів, брала на себе відповідальність за вчинену крадіжку і була зобов'язана відшкодувати втрату волів, коней чи іншого майна потерпілого, тобто сплатити «дику виру». Окрім цього, гоніння сліду було засобом відвести від громади підозри у вчиненні злочину, та способом фіксації доказової інформації [1, с. 39; 17, с. 30].

У разі помилкового звинувачення особи, як доказ по справі та одночасно запобіжний захід застосовували поруку. Було два види поруки – порука особи та порука громади. Поручителі не лише засвідчували моральність та невинність особи, але й брали на себе обов'язок доправити звинуваченого на суд і контролювати, щоб він не втік. Інколи зборовий суд доручав обвинувачуваній особі самостійно знаходити собі свідків, які б могли присягнути на її користь [4, с. 95–96]. У Закарпатті, на відміну від Галичини та Північної Буковини, надання письмової поруки безпосередньо обвинуваченим або громадою застосовувалось замість усної присяги [18].

Як доказ у справі могли брати показання особи, отримані під час застосування тортур. У писемних джерелах цей спосіб одержання доказів часто згадується під назвою «інквізиція». Тортури проводили поза межами поселення у віддаленому місці

за обов'язкової присутності сільських присяжних. З цією метою з міста могли запрошувати ката [1, с. 397].

Цікавим є те, що тортури могли застосовувати не лише у кримінальних справах (щодо вбивств, розбою, грабежів тощо), але й у цивільних та сімейних. Відомі випадки, коли тортури застосовували до заміжніх жінок через підозру у подружній зраді [19, арк. 18]. Якщо в копних судах, зазвичай, йшлося про застосування тортур до обвинуваченого [6, с. 156], то у судах волоського права їх могли застосовувати навіть до тих осіб, свідчення яких суд вважав завідомо неправдивими або сумнівними. Так, мешканець с. Вовче Василь звернувся до зборового суду зі скаргою на свого сусіда за образу його дружини та заподіяння майнової шкоди. Оскільки оскаржений своєї вини не визнав, а свідків вчинення проступку не було, їх обох було направлено на «інквізицію» [19, арк. 244]. Це право суду певною мірою стримувало селян від неправдивих обвинувачень чи свідчень.

Як доказ суди могли брати до уваги різні архаїчні обряди. Так, у кримінальних справах про вбивство могли використовувати процедуру, згадану в писемних джерелах як «обволаання трупа». Селяни вірили, що за наближення злочинця до вбитої ним жертви з тіла останньої повинна виступити кров. Останній відомий випадок застосування цієї процедури зафіксовано у 1650 р. [20, с. 288; 21, с. 90]. Фактично, цей обряд був формою так званих «ордалій» (суду Божого).

Якщо спір стосувався меж землі, то вважалося, що на користь добросовісного володільця свідчитиме сама земля. Згідно із звичаєвим правом, учасників спору збирали на окраїні спірної землі. Селянин, котрий закликав у свідки землю, відходив на другий кінець ріллі і на межі, яку він відстоював у спорі, викопував скибу дерну і з нею повертався назад. Після цього, заприсягшись у своїй правоті і закликавши у свідки землю, клав скибу собі на голову і швидко простував тією лінією, яку вважав справедливою межею. Селяни вважали, що земля покарає винного раптовою смертю, якщо той збрехав [22, с. 226]. Аналогічний правовий звичай застосовували мешканці сіл волоського права, що були на території Молдавського князівства (у тому числі у Північній Буковині). Інколи замість дерну для присяги могли використовувати торби, заповнені землею. Відомий також приблизний зміст такої присяги: *«Так само, як давить на мене зараз цей имат дерну, нехай на іншому світі задавить мене уся земля, котру втратив би покривджений мною внаслідок моєї неправдивої присяги»* [13, с. 231].

Зовнішні ознаки вчиненого злочину були самостійним джерелом доказування у судовому процесі. Йдеться про синці, рани тощо. Суд, у такому випадку, міг відмовитися заслуховувати свідків обвинуваченої сторони. Для того, щоб факт злочину вважали встановленим, достатньо було заяви потерпілого про заподіяння йому шкоди. Таке ж значення могло мати і передсмертне зізнання потерпілого, якщо він помирав від завданих йому ран [21, с. 90], оскільки вважалося, що помираюча людина не може збрехати.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що найважливішими учасниками судового процесу поряд із судом були позивач і відповідач, на яких було покладено обов'язок доказування. За звичаєвим правом вони зобов'язані були довести свою правоту, збираючи та надаючи судові докази. У такому їхньому процесуальному статусі відображено принцип змагальності сторін, притаманний і сучасному судочинству.

Поряд із показаннями свідків, присягою та речовими доказами дедалі частіше як доказ використовують документи (листи, грамоти, записи у судових книгах). Також набуває поширення так звана процедура «інквізиції», що свідчить про переважаючий вплив феодалного права на сільське судочинство.

Незважаючи на правові, соціальні та культурні зміни, що відбувалися у сільському суспільстві західноукраїнських земель, вплив феодального та магдебурзького права, навіть у XVII ст., продовжують використовуватися як джерело доказування стародавніх архаїчних обрядів – ордалії. Хоча поступово вони втрачають свою актуальність.

Суд відбувався у присутності громади, яка брала активну участь у дослідженні та оцінці доказів. Така відкритість звичаєвого судочинства сприяла зміцненню авторитету судової влади та поваги до винесених судом рішень, вони не піддавали сумніву та неухильно виконували.

Список використаної літератури

1. *Макарчук С.* Звичаєве право / Степан Макарчук // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : в 4 т. – Т. 2 : Етнологія та мистецтвознавство. – Львів : Афіша, 2006. – С. 385–408.
2. *Черкаський І.* Поволання над трупом загиблого / І. Черкаський // Праці комісії для вивчення історії західно руського та українського права. – К., 1925. – Вип. 1. – С. 90–107.
3. *Бойко І. Й.* Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569 pp.) : монографія / І. Й. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 628 с.
4. *Гошко Ю.* Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. / Юрій Гошко. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – 336 с.
5. Львівська наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка, Архів Самбірської економії, спр. 520/III : «*Liber inscripciorum, contractus resignationis tam intra quam extra conventuum celebrationem, id que inter colonos samboriensis 1650–1669*». – 577 арк.
6. *Бедрій М.* Докази та доказування в українському копному судочинстві (XIV–XVIII ст.) // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 154–157.
7. *Падох Я.* Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII–XVIII століття / Ярослав Падох. – Львів : Видавництво НТШ, 1994. – 196 с.
8. Львівська наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка, Архів Самбірської економії, спр. 570/III : «*Protokollon Curiae JKM Zuppae Salensis. 1691–1704*». – 779 арк.
9. *Prochaska A.* Przysięga w postępowaniu dowodowym narodów słowiańskich / Antoni Prochaska // Czasopismo Prawno-Historyczne. – Poznań, 1960. – Т. 12. – С. 9–84.
10. *Kadlec K.* О сáдoвнoцтвiе i прeвoдзiе сáдoвoм у Слoвiан дo в. X / Karol Kadlec // Encyclopedya Polska, Tom IV, Część 2 / Pracowali : Aleksander Brückner, Lubor Niederle, Karol Kadlec. – Kraków : Wydawnictwo Akademii Umiejętności, 1912. – Dział V : Początki kultury słowiańskiej. – S. 128–148.
11. *Інкін В.* Інститут співприсяжництва та громадські сільські суди в галицькій звичаєвій практиці XVI–XVIII ст. порівняно з Руською Правдою / Василь Інкін // Україна модерна. – 1996. – Ч. 1. – С. 18–41.
12. *Гончаренко В. Д.* Волоське право / В. Д. Гончаренко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1 : А–Г. – 672 с.
13. *Поп И.-А.* История Румынии / И.-А. Поп, И. Болован, С. Андя [и др.] ; пер. с рум. В. Вэратик, В. Мищенко, Н. Чуканова. – М. : Весь Мир, 2005. – 680 с.
14. Історія держави і права зарубіжних країн (середні віки та ранній новий час) : навч. посіб. / за ред. проф. Б. Й. Тищика. – Львів : Світ, 2006. – 696 с.
15. Історія держави і права України : підручник : у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – Т. 1. ; кол. авторів : В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 656 с.

16. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. № 142 : «Громадський уряд села Чужва». – Оп. 1. – Спр. 1.
17. Буковина: історичний нарис / ред. кол. С. С. Котишин (голова), В. М. Ботушанський (відповідальний редактор), О. В. Добжанський, Ю. І. Макар, О. В. Масан, Л. П. Михайлина. – Чернівці : Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
18. Державний архів Закарпатської області. – Ф. № 60 : «Фамільний фонд баронів Перені (1400–1944)». – Оп. 1. – Спр. 50.
19. Львівська наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка, Архів Самбірської економії, спр. 514/III : «*Winy poddanych wsi ekonomii Samborskiej 1658–1665 r.*». – 276 арк.
20. Гурбик А. О. Самоврядні засади та судочинство західноукраїнських селян / А. О. Гурбик, Ю. Г. Гошко // Історія українського села : Нариси в 2 т. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 2006 р. – С. 279–293.
21. Інкін В. Ф. Нові матеріали до коментування статей «Руської Правди» про мужебійство та помсту / Василь Інкін // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. істор. – 1970. – Вип. 6. – С. 80–96.
22. Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI–XVIII століттях : історичні нариси / Василь Інкін ; упоряд. та наук. ред. Миколи Крикуна. – Львів : Добра Справа, 2004. – I–XX+1 – 420+XXI–CII с.

ДОКАЗАТЕЛЬСТВА И ДОКАЗЫВАНИЕ В ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ СУДАХ ВАЛАШСКОГО ПРАВА (XIV–XVIII в.)

Р. Шандра

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Исследовано особенности процесса доказывания в сельских судах валашского права, которые действовали на западноукраинских землях XIV–XVIII вв. Рассмотрено отдельные источники доказательств, выяснено круг субъектов, на которых лежала обязанность доказывания. Осуществлено сравнение данного процесса с процессом доказывания в копных судах.

Ключевые слова: суд валашского права, копный суд, западноукраинские земли, доказывание, доказательства.

EVIDENCE AND PROVING IN WESTERN UKRAINIAN COURTS OF WALLACHIAN LAW (XIV-XVIII CENT.)

R. Shandra

*Ivan Franko Lviv National University
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The peculiarities of the process of proving in rural courts of Wallachian law in the Western Ukrainian lands in XIV–XVIII centuries are researched. Some sources of evidence are regarded; the scope of subjects who were entrusted with proving is revealed. This process and the process of proving in community courts are compared.

Key words: court of Wallachian law, community court, Western Ukrainian lands, proving, evidence.

*Стаття: надійшла до редакції 15.04.2013
прийнята до друку 29.04.2013*